

אתיקה ומעורבות פוליטית של פסיכולוגים - מתן חוות דעת פסיכולוגיות על דמויות ציבוריות וחתימה על עצומות

של האיגוד האמריקאי בשנת 2018. לקביעה זו הצטרפו גם איגוד הפסיכולוגים האמריקאים (APA) וארגונים נוספים של מטפלים במקצועות בריאות הנפש.

הסעיף קובע שלחברי האיגוד (ובכללם פסיכולוגים), החייבים למלא אחר הקודים האתיים של הארגון המקצועי, אסור לפרסם את דעתם בציבור ובאמצעות המדיה על סמך התרשמות מהופעות של דמויות ציבוריות אלה בתקשורת ובהופעות בפני קהל בלבד. לפי הסעיף, על אנשי הארגון להימנע מלפרסם חוות דעת מקצועיות בתחום בריאות הנפש על מצבם הנפשי של אנשים שלא בדקו ולא אבחנו בעצמם, בסטיג ובהקשר מקצועי, והם אינם רשאים להתייחס לבריאותם או העידר בריאותם הנפשית. זאת, היות ומתן חוות דעת מקצועית צריך להיות מבוסס על בחינה והיכרות מקיפה עם האדם, קבלת הסכמה מדעת, בחינת הרקע של הנבדק ומסמכים קודמים ושימוש בכלים מקצועיים. נוסף על כל אלה, אבחון מחייב שמירה על החיסיון של יחסי מטפל-לקוח, אלא אם כן הלקוח נתן את רשותו לפרסום חוות הדעת. עוד קובע הסעיף כי מתן חוות דעת כזו, על אדם שלא נבדק בדרכים המקצועיות המקובלות, פוגעת במהימנות, היושרה והמקצועיות של המקצוע ושל העוסקים בו וביחסי המטפלים-מטופלים. חוות דעת לא מקצועית כזו יוצרת גם סטיגמטיזציה על הסובלים ממחלות נפש. שימוש בידע המקצועי ככלי פוליטי הוא שימוש לרעה במקצוע, שאינו מקובל ואינו אתי, ופוגע בתדמית המקצוע.

בשנת 2018 חזר איגוד ה-APA ואשרר את הסעיף. זאת בעקבות התארגנות של קבוצת פסיכיאטרים אמריקאים שהוביל הפסיכיאטר והפסיכולוג ג'ון גרטנר, קבוצה שהפירה את "חוק גולדוטר" ביודעין ובמתכוון. הקבוצה יצאה באופן פומבי נגד הנשיא דונלד טראמפ, הזהירה כי הנשיא סובל מהפרעת אישיות נרקיסיסטית קשה, כי הוא פרנואיד וסובל ממחשבות שווא, כי הוא מסוכן לציבור ואינו כשיר לשמש כנשיא ארצות הברית, וכי לאור כל זאת יש להדיחו. על העצומה שפרסמו בעניין חתמו 15 אלף אנשי מקצוע. ד"ר גרטנר טען שאיגוד הפסיכיאטרים נוהג בחוסר אתיקה "בכך שהוא מנסה להשתיק אנשי מקצוע שמחוייבים להזהיר את הציבור מפני אדם מסוכן". מנגד טענו בכירים במפלגה הרפובליקנית כי הפסיכיאטרים מנצלים את מומחיותם ומעמדם לרעה בניסיון להשפיע על תוצאות הבחירות שהם לא מוכנים לקבל. לכך הצטרפו אנשי מקצוע נוספים שטענו שדעות

בעת האחרונה הגיעו לוועדת האתיקה מספר פניות להתייעצות בשאלה האם ראוי שפסיכולוגים ייתנו חוות דעת ואבחנות על אישיותן של דמויות ציבוריות, הן בציבוריות הישראלית והן בחו"ל. חלק מההתייעצויות היו בעקבות פניות של עיתונאים אל פסיכולוגים לספק חוות דעת וניתוחי אישיות לדמויות ציבוריות ופוליטיות. במקרים אחרים נקראו פסיכולוגים להצטרף בחתימתם לעצומות נגד אנשי ציבור, עצומות שחלקן תיארו את מאפייני האישיות של אותן דמויות ציבוריות.

נביא כדוגמה שתי פניות: האחת, פנייה להתייעצות עם הוועדה בשאלת ההצטרפות לעצומה שעליה חתמו אנשי מקצוע העובדים בתחום בריאות הנפש, ובכללם פסיכולוגים, שנשאה את הכותרת "הדמוקטטור". מקריאת עצומה זו ניתן היה להתרשם כי הכותבים חרדים לעתידה של החברה הישראלית, לחופש הדיבור, ליכולת להביע דעות מגוונות, לתקווה לעתידם של אזרחי המדינה, לאופייה הדמוקרטי ועוד ערכים חברתיים חשובים. יחד עם זאת, העצומה ניתחה את אישיותו ודרכי פעולתו של דמות "הדמוקטטור" בדרך שלא הטילה ספק רב באשר לזהותו. הוועדה נשאלה אם נכון וראוי שפסיכולוגים יצרפו חתימתם לעצומה זו, תוך ציון של פרטי מעמדם המקצועי.

הדוגמה השנייה הינה פנייה להתייעצות בהקשר לפניות של עיתונאים אל פסיכולוגים לספק ניתוח אישיות תוך מתן אבחנות פסיכולוגיות למועמדים שהתמודדו לאחרונה בבחירות לנשיאות ארצות הברית, על פי ההתרשמות מהם באמצעי התקשורת השונים. גם במקרים אלה נשאלה הוועדה אם פרסום ניתוחי אישיות כאלה הוא ראוי ועומד בכללי האתיקה המקצועית של הפסיכולוגים בישראל.

איגוד הפסיכיאטרים האמריקאי (APA) בארצות הברית הוא איגוד בריאות הנפש המקצועי המייצג מטפלים מכל מקצועות בריאות הנפש והאקדמיה בארצות הברית - פסיכיאטרים, פסיכולוגים, פסיכואנליטיקאים, פסיכותרפיסטים ועובדים סוציאליים. האיגוד נדרש לסוגיה זו כבר לפני שנים רבות, בעקבות "אבחונים" שהתפרסמו בשנת 1964 על המועמד הרפובליקני לבחירות לנשיאות בארצות הברית דאז בארי גולדוטר, שבעקבותיהם הגיש גולדוטר תביעה משפטית בעניין. בעקבות זאת, האיגוד הוסיף בשנת 1973 סעיף נוסף לקוד האתי המחייב את עשרות אלפי חברי האיגוד האמריקאי. הסעיף המכונה "חוק גולדוטר" פורסם כאמור בשנת 1973, ואושרר שוב על ידי ועדת האתיקה

נכתבו ונחתמו עקב הדאגה של הכותבים מפני סכנה של אובדן הדמוקרטיה, החופש של הפרט להביע דעות ולהפגין, והתקווה לעתיד טוב יותר - ערכים חברתיים ראויים וחשובים התורמים לקידום רווחתו של הפרט. מנקודת מבט זו, מטרת הפרסום היא דווקא למלא את חובתם ומחויבותם החברתית כפסיכולוגים ובכך לפעול לקידום הרווחה הנפשית ולמזעור סבלם של אנשים ושל החברה. אולם חתימת פסיכולוגים על עצומה שבה מובאת חוות דעת כאמור עלולה להתפרש בציבור, בתוך הקיטוב, הפיצול וההקצנה ההולכים ומתפשטים בחברה הישראלית, כנקיטת עמדה חד-צדדית של הפסיכולוגים בנושא שקשורה אליו מחלוקת פוליטית, וכהבעת דעה מהי העמדה הפוליטית הראויה. מתוך כך עלולה חתימתם לעודד דווקא פיצול והקצנה בחברה.

עקרונות קוד האתיקה של הפסיכולוגים בישראל מדגישים את הצורך והחובה לכבד ולקבל כל אדם באשר הוא, בלי קשר לעמדותיו ולהגדרתו העצמית, לאישיותו ולמאפייניו, לגלות אמפתיה, להימנע מראייה חד-צדדית ומוטה, לעודד לגיטימציה לנקודות מבט שונות, למנוע פיצולים ולקדם חיבורים ולשאף לאינטגרציה בין החלקים השונים של החברה, כמו של הפרט. לאור זאת ניתן יהיה לטעון, אולי, כי פרסום עצומות וחוות דעת כאלה מביע מסר המנוגד לערכים המקצועיים של הפסיכולוגיה, שכן העצומות עלולות לעודד קיטוב, הקצנה, שיסוע צד אחד בשני, פיצולים ודמוניזציה של חלקים מתוך החברה הישראלית, במקום לקדם תהליכים חברתיים של קבלת השונה, פלורליזם והחופש להחזיק בדעות מגוונות בתוך חברה מאוחדת אחת.

בדומה ניתן לטעון, כי שימוש בידע מקצועי או בזהות מקצועית לצורך הבעת דעה פוליטית עלול לפגוע בציבור שלם של פסיכולוגים ומי שאינם פסיכולוגים אשר אינם מחזיקים באותה עמדה פוליטית. שכן הזדהות עם רעיונות פוליטיים כאלה ואחרים אינה קשורה לתפקיד המקצועי של הפסיכולוג, ולפיכך אין שום משמעות יתרה למקצוע הפסיכולוגיה בהקשר להבעת דעות פוליטיות בהשוואה לכל אזרח אחר מן השורה.

לאור כל זאת הוועדה מציעה לשקול: האם חיבור בין מקצוע הפסיכולוגיה לבין מטרות פוליטיות או מטרות של מחאה פוליטית, ככל שהמחאה מוצדקת ונכונה, הוא מועיל או שמא מסוכן, וככזה עלול לגרום נזק ולפגוע יותר מאשר להועיל? יתרה מכך, האם הוא עלול לייצר הטיה בתפיסת הניטרליות של המטפלים ולהרחיק קהלים שלמים של אזרחים הדוגלים בעמדות אחרות מפנייה לטיפול פסיכולוגי מחשש שהפסיכולוג לא יבין או לא יכבד אנשים הנושאים בדעות מנוגדות, ואף עלול לשדר למטפלים שהחזקה בדעות מסוימות משמעותה להיות אדם ראוי יותר בעיני הפסיכולוג מאשר החזקה בדעות אחרות?

אין באמור כדי לטעון כי לנוכח תהליכים חברתיים מסוכנים ומזיקים על הפסיכולוגים להחריש, לשמור על ניטרליות בכל מחיר

פוליטיות הן חלק מהזהות הן של המטפל והן של המטופל, והן לא יכולות להיות מודרות מתוך הסטינג המקצועי בשם ניטרליות מלאכותית.

בעקבות זאת חזר כאמור האיגוד האמריקאי ואשרר את הסעיף בשנת 2018, לאחר שערך משאל בנושא בקרב חבריו. בגילוי הדעת שפרסם האיגוד נכתב כי "בדיקה פסיכיאטרית הולמת דורשת יותר מסקירה של הופעות בטלוויזיה, ציורים, והערות בציבור".

בקוד האתיקה המקצועית של הפסיכולוגים בישראל (2017) אין התייחסות חד-משמעית ישירה לסוגיה זו. אולם לדילמה המורכבת העומדת בבסיס הסוגיה קשורים חלק מהעקרונות העומדים בבסיס הקוד והכללים העוסקים באבחון והערכה.

הראשון שבהם הוא עקרון א' לקוד - **ייעוד ומחויבות המקצוע והעוסקים בו לקידום הרווחה הנפשית**, הקובע כי "בעבודתם המקצועית יפעלו הפסיכולוגים לקידום רווחתו הנפשית של הלקוח ולמזעור סבלו. זאת מתוך שיקולים מקצועיים ומתוך הכבוד הראוי לאדם, לערכיו, לזכויותיו, להגדרתו העצמית ולאוטונומיה שלו, כל עוד אלה אינם פוגעים באלו של האחר". עוד מדגיש עקרון א', כי "פסיכולוגים יהיו ערים לדילמות מוסריות וקונפליקטים אתיים המתעוררים בעבודתם". הערנות הנדרשת מפסיכולוגים לדילמות וקונפליקטים כוללת כמובן גם קונפליקטים וחילוקי דעות שבהם עוסקת החברה הישראלית. בהקשר לסוגיה הנידונה יש להזכיר גם את עקרון ב' לקוד - **הפסיכולוג כאדם**, הקובע כי "**פסיכולוגים יהיו ערים לנוכח ולהשפעה שמערכות היחסים המקצועיות מקנות להם, ולא ישתמשו בהם לניצול לרעה של לקוחותיהם ולכל מטרה אחרת שאיננה בתחום תפקידם המקצועי**".

ולבסוף קובע עקרון ד' לקוד - **מחויבות חברתית: "פסיכולוגים יכבדו בני אדם באשר הם, ויהיו מודעים להבדלים אישיים, חברתיים ותרבותיים בין בני אדם... פסיכולוגים יגלו ערנות למקומם המקצועי-אתי בחברה ובקהילה שבה הם עובדים וחיים, ויביאו לידיעת הציבור את ידיעותיהם בפסיכולוגיה במטרה לתרום לרווחת בני האדם וקהילתם"**. (ההדגשות בציטוטים אינן במקור) לאור עקרונות אלו, נשאלת אפוא השאלה בדבר חתימה על עצומות או פרסום חוות דעת על דמויות ציבוריות שאינן מתבססות על היכרות אישית והתערבות מקצועית, תוך שימוש בתואר ובמעמד המקצועי ולא רק תוך חתימה בשם ככל אזרח מן השורה. האם ניתוח אישיותי ולו מרומז של דמויות פוליטיות למטרות שאינן בתחום התפקיד המקצועי, למשל, הן התנהלות ראויה מבחינה מקצועית-אתית בהתאם לקוד האתיקה המקצועית של הפסיכולוגים בישראל, או לא?

אם נתייחס לעצומות שהתפרסמו לאחרונה בארץ ושעליהן חתמו אנשי מקצוע מתחום בריאות הנפש, ניתן לשער כי הן

בבסיסו של הקוד ולא מפרסמים ניתוחי אישיות של פוליטיקאים ואנשי ציבור (למעט במקרים בודדים בעבר). האם נכון בעת הזו לחרוג מכך? האם אין סכנה שהדבר עלול לגלוש לשימוש לרעה בכוחו ובסמכותו של הפסיכולוג, לאור החיבור הקיים בתפיסת הציבור הרחב בין המונח "פסיכולוגיה" לבין "ניתוח אישיות", והיוקרה שהציבור מייחס לניתוחי אישיות של פסיכולוגים?

לסיכום, ועדת האתיקה של הפסיכולוגים בישראל נמנעת מלקבוע תקנה כתובה חד-משמעית בנושא החתימה על עצמות בצירוף פרטי המעמד המקצועי. הוועדה משאירה לכל פסיכולוג המתלבט בשאלות של חתימה על עצומה זו או אחרת תוך ציון מקצועו לשקול באופן אישי את מכלול ההיבטים המורכב והדילמות שתוארו לעיל.

יחד עם זאת הוועדה קוראת לפסיכולוגים להימנע מפרסום חוות דעת ואבחנות למי שלא פגשו באופן אישי ולא אבחנו בדרכים מקצועיות מקובלות, ולאחר שקיבלו הסכמה מפורשת מדעת. פרסום כזה עלול להיות כרוך בעבירות אתיות וייתכן שאף חוקיות, והוא עלול להוות פגיעה בכבוד האדם וזכויותיו, בכבוד המקצוע, ובערכים חברתיים חשובים. כמו כן, מומלץ כי פסיכולוגים ישקלו בכובד ראש, גם בפעילותם לקידום מטרות חברתיות חשובות, כיצד הם עושים זאת מתוך נקיטת עמדה מאחדת ומחזקת חברתית, ולא מפצלת ומקטבת.

יונת בורנשטיין בר-יוסף - יו"ר

שלומית בן-משה

חברי ועדת האתיקה

ולשבת בחיבוק ידיים. אך נשאלת השאלה, האם לא יוכל ציבור הפסיכולוגים להביע דעות ולמחות כאזרחים מן השורה? בהקשר לכך יש להעלות את השאלה, האם התרומה שאנו מייחסים להוספת התואר "פסיכולוג" למחאתנו גדולה יותר מהסיכון לנזק ישיר למטופלים, לתהליך הטיפול, לחברה ולתדמית המקצוע? בהקשר לפרסום ניתוחי אישיות וקביעת אבחנות מקצועיות של אנשים שהפסיכולוג לא פגש אישית ולא אבחן בשיטות ובכלים מקצועיים, הוועדה מדגישה כי פסיכולוגים אינם מורשים לבצע כל התערבות מקצועית ללא קבלת הסכמה מדעת מפורשת של נשוא ההתערבות, ובכלל זה לערוך הערכות אישיות ולתת אבחנות (ר' סעיף 8.3 לקוד האתיקה המקצועית של הפסיכולוגים בישראל, 2017 - הסכמה מדעת לאבחון). מכאן משתמע, כמובן, שהם אינם יכולים לערוך ניתוח אישיות תוך שימוש בידע ובסמכות המקצועיים שלהם לאדם שלא נתן הסכמתו לכך, לא כל שכן לפרסם ניתוח אישיות כזה בפומבי.

כמו כן, פסיכולוגים אינם מורשים לנתח את אישיותו ולכתוב רשומת אבחון למי שלא בדקו אותו בדרכים ובכלים מקצועיים ומקובלים. כך קובע סעיף 8.5 לקוד האתיקה המקצועית - רשומת האבחון וחוות הדעת המבוססת עליה: "פסיכולוגים יבטיחו שחוות דעת הנכתבות על ידם יתבססו על חומר האבחון וההערכה, ועליהן להיות מנומקות לפי חומר זה".

אף שקוד האתיקה של הפסיכולוגים בישראל לא כולל אמירה ברורה בנושא, בדומה לסעיף בקוד של איגוד הפסיכיאטרים האמריקאי המכונה "חוק גולדוטר", הפסיכולוגים בישראל מחויבים ומקפידים בדרך כלל לשמור על העקרונות העומדים

מקורות להרחבה

1. הסתדרות הפסיכולוגים בישראל (הפ"י) (2017). קוד האתיקה המקצועית של הפסיכולוגים בישראל.
2. מערכת דוקטורס אונליין (27.4.2017). פסיכיאטרים: טראמפ סובל מהפרעת אישיות. מערכת דוקטורס אונליין.
3. קנובלר, ח' (30.7.2017). מחוק גולדוטר עד דונלד טראמפ: על גבולות הדיון בכשירותם הנפשית של פוליטיקאים. אתר דוקטורס אונליין.
4. קנובלר, ח' (14.1.2018). איגוד הפסיכיאטריה האמריקאי תומך באיסור לאבחן את דונלד טראמפ בלי לבדוק אותו. אתר דוקטורס אונליין.
5. American Psychiatric Association (9 Jan, 2018). APA calls for end to "armchair" psychiatry. <https://www.psychiatry.org/newsroom/news-releases/apa-calls-for-end-to-armchair-psychiatry>
6. Begley, S. (25 Jul, 2017). Psychiatry group says members can comment on Trump's mental health. Scientific American. <https://www.scientificamerican.com/article/psychiatry-group-says-members-can-comment-on-trump-s-mental-health/>